

Bloque II: Territorio e actividades económicas en España Cambios e permanencias no sector primario

Cuestión teórica nº 8

- *Transformacións recentes na estrutura agropecuaria española:*
 - *A poboación rural*
 - *As explotacións agrarias*
 - *Técnicas e sistemas agrarios*
 - *Estructura gandeira*
 - *Política Agrícola Común*

Transformacións recentes na estrutura agropecuaria española

O espazo rural é o territorio non urbanizado da superficie terrestre. Tradicionalmente foi un espazo agrario onde se desenvolvían as actividades agrícolas, gandeiras e forestais. Non obstante, desde a década de 1970, introducíronse outras actividades (residenciais, industriais, de servizos, recreativas e paisaxístico-conservacionistas) e o espazo rural volveuse máis heteroxéneo e complexo.

A poboación rural

A poboación ocupada nas actividades agrarias é escasa (4'5% en 2007) e envellecida, con diferenzas territoriais entre as baixas cifras de poboación agraria de Madrid e do País Vasco (1%) e os valores máis altos de Extremadura, Murcia e Galicia (superiores ao 8%).

A causa principal desta situación foi o éxodo rural, acontecido entre 1960 e 1975 e motivado pola mecanización das tarefas agrarias e pola atracción exercida pola industria e polos servizos urbanos. Desde 1975, a crise económica desacelerou o éxodo rural.

As tendencias demográficas que se apuntan desde a década de 1990 son dobres: por un lado, unha continuación do descenso demográfico e do envellecemento nas áreas rurais máis desfavorecidas motivada polo crecemento natural negativo, a emigración e os plans de prexubilación, e por outro, unha certa recuperación e rexuvenecemento das áreas rurais máis dinámicas relacionada co asentamento de inmigrantes para realizar tarefas agrarias, novas actividades residenciais, industriais e de servizos e coas subvencións destinadas a evitar o despoboamento rural e a instalar novos agricultores.

As explotacións agrarias

Unha explotación agraria é unha unidade económica que agrupa todas as parcelas traballadas por un mesmo agricultor ou gandeiro, xunto ás instalacións complementarias.

En España contabilízanse hoxe un millón de explotacións agrarias, cifra moi inferior a décadas anteriores debido ao abandono de terras polos que se xubiláron, emigraron ou cambiaron de actividade e tamén como resultado dun proceso de concentración de parte desas terras.

Esa concentración permitiu a elevación do tamaño medio das explotacións aínda que existen fortes contrastes. O resultado é unha dualidade cada vez maior entre unhas explotacións familiares moi pequenas e pouco rendibles, en progresivo abandono ou traballadas só a tempo parcial cunha baixa produtividade e unhas empresas agrarias, de particulares, sociedades ou cooperativas, que teñen maior dimensión, estanse modernizando e son rendibles.

Tamén existen importantes diferenzas rexionais en canto ao tamaño medio das explotacións agrarias: as rexións dominadas por cultivos de secano ou devesas presentan explotacións de maior tamaño medio e as rexións húmidas e de especialización gandeira, xunto aos regadíos do litoral mediterráneo, contan con explotacións máis pequenas.

No referente ao réxime de tenza pode distinguirse entre tenza directa, arrendamento e parzaría. Na actualidade, un 70% das terras cultivadas mantéñense en tenza directa e tende a desaparecer o sistema de parzaría.

Un medio para conseguir explotacións agrarias rendibles de dimensión suficiente foi a creación de cooperativas (arredor de 4.000 e 45% da produción). Predominan as dedicadas a transformar os produtos e comercializalos.

Técnicas e sistemas agrarios

As técnicas e os sistemas agrarios experimentaron cambios desde a década de 1960. As transformacións técnicas consistiron na incorporación de avances como a mecanización de tarefas, a selección xenética das sementes e razas gandeiras, ou o uso de fertilizantes químicos e produtos fitosanitarios.

As transformacións nos sistemas agrarios supuxeron unha crecente intensificación da produción e un paralelo aumento do rendementos. A agricultura española actual coñeceu un intenso proceso de modernización, o que permitiu elevar a súa eficiencia. As transformacións máis importantes son:

- Unha crecente especialización do territorio nos cultivos para os que teñen mellores condicións competitivas, abandonando o resto.
- Maior investimento de capital para incorporar maquinaria (tractores, colleitadoras, motores para rega, etc.), produtos químicos (fertilizantes, herbicidas, praguicidas, etc.) ou sementes seleccionadas e transxénicas. Este tipo de investimentos reduce a necesidade de traballadores e aumenta os rendementos, aínda que tamén pode ter consecuencias negativas (contaminación riscos para a saúde).
- Forte incremento da superficie en regadío, que permite aumentar a produción pero tamén provoca a sobreexplotación de certos acuíferos e crecentes conflitos pola auga.
- Incorporación de novas técnicas de cultivo, como o enarenado ou cultivo baixo plástico. No enarenado altermáanse capas de area e esterco, permitindo cultivar terras moi pouco fértiles; sobre todo, no sureste peninsular. O cultivo baixo plástico asóciase ao uso de técnicas avanzadas como o cultivo hidropónico, sen solo, a rega por goteo, ou a creación de microclimas controlados a distancia con medios informáticos.

Estructura gandeira

Nos últimos anos, a gandería coñeceu un notable desenvolvemento en España, e hoxe en día representa un 40% da produción final agraria, fronte ao 60% da agricultura. Esta crecente importancia veu acompañada por un cambio das funcións asignadas á actividade gandeira, que de ser só un complemento da agricultura, aumentou a súa importancia económica ante o crecente consumo dos seus produtos, a modernización das explotacións, unha diferente evolución das especies en función da súa rendibilidade e importantes modificacións na súa distribución territorial.

Na actualidade, produciuse unha intensificación da actividade, crecendo a estabulación do gando en granxas onde é alimentado a partir de pensos. Pola contra, case desapareceron algunhas prácticas seculares como a transhumancia estacional dos rebaños. A gandería destínase hoxe principalmente á alimentación da poboación, o que va unido ao forte aumento do consumo de carne, leite e ovos.

Os diversos tipos de especies tiveron un crecemento moi desigual, que tamén modificou a súa distribución espacial:

- O gando bovino ou vacún se destina nun 80% á produción de carne e coiros. O outro 20% do gando vacún dedícase, a produción de leite.

- O gando ovino conta sufriu un forte retroceso hai catro décadas ao caer o prezo da lã e emigraren moitos pastores. Porén, nos últimos anos foise recuperando ao aumentar a demanda.
- O gando caprino foi complementario do anterior.
- O gando porcino experimentou un rápido crecemento nas últimas décadas. Mantense a importancia da raza ibérica, que xera produtos de alta calidade e crecente demanda nacional e internacional. Pero tamén proliferan as granxas onde se realiza a engorda rápida de animais.
- O gando aviario é a que rexistrou un maior aumento nos últimos tempos, con granxas que funcionan como verdadeiras fábricas automatizadas a partir do consumo intensivo de pensos

Política Agraria Común (PAC)

As áreas rurais españolas cunha importante presenza de actividades agrarias enfróntanse desde hai décadas a importantes problemas: escasa competitividade dunha parte dos produtos (que só poden ser rendibles mediante subvencións), progresivo despoboamento e envellecemento das áreas rurais, redución dos empregos agrarios, ingresos medios inferiores e crecentes impactos ambientais.

Ante esta situación todos os países desenvolvidos manteñen unha política agraria que trata de asegurar a viabilidade do sector, e así manter a presenza no campo dun certo número de agricultores e gandeiros; procurando, deste xeito, elevar as súas rendas tanto por razóns económicas coma sociais e ambientais.

Desde a entrada na Unión Europea, a maioría das accións dirixidas á promoción do sector agrario español proveñen da Política Agraria Común (PAC). Aínda que a PAC coñeceu importantes cambios ao longo do tempo, a súa influencia sobre o sector agrario español concreouse nunha serie de accións:

- Establecemento de prezos de garantía para determinados produtos agrícolas e gandeiros con subvencións.
- Esixencia de redución de superficie, ou cotas máximas de produción, para algúns cultivos ou especies gandeiras que xeran excedentes non consumidos.
- Apoio á forestación de terras agrícolas e á agricultura e gandería ecolóxicas.
- Axudas para a modernización das explotacións
- Apoio á diversificación económica do mundo rural (turismo rural, artesanía e industria, etc.).
- Axudas especiais para áreas de montaña e zonas desfavorecidas.

Pese a ser a clave que permite manter hoxe activas boa parte das explotacións agrarias, a PAC enfróntase a certas críticas debido a que absorbe parte importante do orzamento total comunitario, o que non corresponde ao peso relativo do sector e a que supón un proteccionismo do seu mercado interior.